

Grzegorz Mazur*

KONCEPCJA I IMPLEMENTACJA WSCHODNIEJ POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA ENERGETYCZNEGO PREZYDENTA LECHA KACZYŃSKIEGO W LATACH 2005–2010

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie koncepcji politycznej Lecha Kaczyńskiego w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa gazowego i szerzej, polityki energetycznej podczas jego prezydentury, czyli w latach 2005–2010. Podjęta tu będzie problematyka współpracy politycznej tego polityka zarówno w ramach organizacji międzynarodowych, takich jak GUAM, jak i w ramach międzynarodowych stosunków bilateralnych. Praca odpowiada również na pytanie o możliwość realizacji tej polityki w kontekście położenia geopolitycznego Polski (bliskość Rosji) i jej wpływu na kraje GUAM czy Kazachstan.

Słowa kluczowe: polityka energetyczna, bezpieczeństwo, koncepcja, Lech Kaczyński

Wstęp

Od śmierci byłego prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Kaczyńskiego upłynęło ponad 11 lat. Jest on oceniany bardzo różnie zarówno przez polityków, jak i komentatorów polskiej i zagranicznej sceny politycznej. Przez część działaczy, zwłaszcza ze „starej Unii Europejskiej” – chodzi tu o polityków, których kraje tworzyły kiedyś Europejską Wspólnotę Gospodarcą (EWG)¹, uznawany był często za osobę niedążącą do koncyliacyjnych rozwiązań, czego najbardziej dobitnym przykładem jest sprawa traktatu lizbońskiego, kiedy to pierwszy prezes Prawa i Sprawiedliwości (PiS) miał inne zdanie niż prezydent Francji Nicolas Sarkozy². L. Kaczyń-

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: g.mazur@poczta.umcs.lublin.pl, ORCID: 0000-0002-6267-0988.

¹ EWG została utworzona przez Belgię, Holandię, Luksemburg, Włochy, Republikę Federalną Niemiec i Francję 1 stycznia 1958 r. w wyniku traktatu rzymskiego z 25 marca 1957 r.

² J. Jakubiak, *Sarkozy besza Kaczyńskiego*, Polityka, <https://www.polityka.pl>, 3.06.2008 (13.06.2021).

ski opóźniał podpisanie traktatu, choć należy zaznaczyć, że ówczesnie podobnie zachował się prezydent Niemiec Horst Keller, a władze Czech postanowiły skierować dokument do Trybunału Konstytucyjnego³. W przypadku znacznej części polityków z Europy Środkowo-Wschodniej i Wschodniej, jak choćby prezydenta Litwy Waldasa Adamkusa czy prezydenta Gruzji Michaeila Saakaszwiliego, L. Kaczyński był postrzegany jako osoba odważna, asertywna oraz mająca dalekosiężny plan polityczny. Świadczą o tym wspólne inicjatywy podejmowane przez tego polityka wraz z przywódcami republik nadbałtyckich, Gruzji czy Ukrainy.

Drugi element kontrowersji dotyczący L. Kaczyńskiego (tym razem jedynie w polskim środowisku politycznym) wiąże się z umocowaniem prawnoustrojowym prezydenta RP. Realizując politykę zagraniczną, był on związany polityką rządu⁴, mimo że konstytucja stanowi, iż jest on „najwyższym przedstawicielem Rzeczypospolitej Polskiej i gwarantem ciągłości władzy państwowej”⁵. W latach 2005–2007, gdy zarówno prezydent, jak i premier pochodzili z tego samego obozu politycznego, problem nie występował. Ujawnił się w czasie koabitacji L. Kaczyńskiego z premierem Donaldem Tuskiem, który stał na czele koalicyjnego rządu Platformy Obywatelskiej (PO) i Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL). Spór dotyczył także samej polityki w sensie jej istoty i celów strategicznych. Chodzi tu zwłaszcza o jej aspekt związany z energetyką. Za przykład posłużyć może sytuacja, kiedy to wicepremier i minister gospodarki Waldemar Pawlak podpisał bardzo niekorzystny dla Polski kontrakt z Gazpromem na dostawę gazu⁶, nie wykorzystując w pełni możliwości negocjacyjnych. Stwierdza to pokontrolny raport Najwyższej Izby Kontroli (NIK)⁷. Izba wskazała także, że „działania ministra gospodarki dot. negocjowania w latach 2009–2010 umów z Rosją dot. dostaw gazu były prowadzone w znacznej części bez wymaganego umocowania

³ Z. Casey, *Lisbon treaty faces new challenges, German and Polish presidents delay signing of the EU reform treaty, while the Czech government is awaiting a ruling by the constitutional court*, Politico, <https://www.politico.eu>, 1.07.2008 (3.06.2021).

⁴ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 maja 2009 r. – Spór kompetencyjny dotyczący określenia centralnego konstytucyjnego organu państwa, który uprawniony jest do reprezentowania Rzeczypospolitej Polskiej w posiedzeniach Rady Europejskiej, nr Kpt. 2/08.

⁵ Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., art. 126 (Dz.U. nr 78, poz. 483).

⁶ W. Pawlak jako wicepremier i minister gospodarki odpowiedzialny był za negocjacje z rosyjską firmą Gazprom, dostarczycielem gazu do Polski. Prowadził je, co wykazał pokontrolny raport NIK, nie reprezentując w sposób należyty interesów RP. Proponował na przykład wydłużenie kontraktu do 2037 r.

⁷ *Raport pokontrolny NIK z marca 2013 r.* – Departament gospodarki, skarbu państwa i prywatyzacji, Informacja o wynikach kontroli zawierania umów gazowych oraz realizacji inwestycji gazowych – terminal LNG w Świnoujściu, KGP-4101-05-00/2011, nr ewid. 19/2013/P/11/184, Warszawa 2013.

w postaci zatwierdzonej instrukcji negocjacyjnej, a po zatwierdzeniu takich instrukcji część ustaleń była niezgodna z wytycznymi o charakterze wiążącym⁸. W ocenie ówczesnego prezydenta godziło to w polską rację stanu.

Artykuł ma za zadanie nakreślenie polityki zagranicznej prowadzonej przez L. Kaczyńskiego związanej z bezpieczeństwem energetycznym. Poza samymi działaniami podjętymi przez byłego prezydenta będą tu opisywane kwestie związane z aspektem wolicjonalnym i wyobrażenia, które niejednokrotnie nie były zbieżne z realną sytuacją geopolityczną. Analiza odnosić się będzie do instytucji i krajów, które były dla prezydenta kluczowe w realizacji polityki związanej z szeroko pojętym bezpieczeństwem energetycznym. W artykule będzie poruszona także kwestia realności, spójności i wykonalności założonych przez polityka celów.

Do analizy poza wypowiedziami i przemówieniami L. Kaczyńskiego, które będą stanowiły niejako podbudowę i bazę teoretyczną (aspekt deklaracyjny), użyte zostaną m.in. dokumenty, które posłużą do przesładowania efektywności przedmiotowego aspektu polityki zagranicznej. Ponadto badaniu poddane zostaną także dopełniające same wypowiedzi wizyty zagraniczne prezydenta RP.

GUAM jako jeden z filarów polityki zagranicznej Lecha Kaczyńskiego

Od czasu porozumień okrągłostołowych, które doprowadziły do procesu budowy systemu demokratycznego i gospodarki rynkowej w Polsce do czasu prezydentury L. Kaczyńskiego Polska nie podjęła efektywnych działań na rzecz niezależnienia się od rosyjskiego gazu. Ponadto, co wykazano wyżej, uzależnienie to wydawało się pogłębiać. Sytuacja taka oraz fakt, że budowany od 2006 r. polski terminal przeładunkowy i regazyfikacyjny skroplonego gazu ziemnego (LNG) w Świnoujściu był niegotowy, a import gazu z Norwegii był wówczas technicznie niemożliwy, stawiały Polskę w bardzo niekorzystnej sytuacji negocjacyjnej wobec Rosji zarówno w sferze gospodarczej, jak i politycznej.

W związku z tym prezydent RP swą uwagę zwrócił w stronę basenu Morza Kaspijskiego. Postanowił rozpocząć współpracę z krajami zrzeszonymi w GUAM. Jest to organizacja zrzeszająca Gruzję, Azerbejdżan, Mołdawię i Ukrainę oraz od 1997 r. do 2005 r. Uzbekistan⁹. Powstała

⁸ *Ibidem*.

⁹ Charter of Organization for democracy and economic development, <https://guam-organization.org>, 10.10.1997 (22.04.2021).

ona 10 października 1997 r. na posiedzeniu Rady Europy w Strasburgu. Członkowie GUAM mieli m.in. dążyć do umacniania demokracji, zapewnienia zrównoważonego rozwoju państw członkowskich, pogłębiania integracji europejskiej w celu stworzenia wspólnej przestrzeni gospodarczej i humanitarnej. Organizacja ta w ramach swego statutu miała także, co z punktu widzenia L. Kaczyńskiego i Polski jest kluczowe, rozwijać potencjał i współpracę transportowo-energetyczną ze swymi partnerami spoza tej organizacji¹⁰. Dokument stanowiący podstawę prawną funkcjonowania GUAM zakłada, że podejmuje ona wiążące decyzje w czasie szczytów głów państw, które odbywają się raz w roku. Organem wykonawczym są ministerstwa spraw zagranicznych (ministerowie spotykają się raz na 6 miesięcy). Uszczegółowienie wszelkich porozumień następuje na spotkaniach Komitetu Narodowych Koordynatorów, którzy spotykają się raz na kwartał¹¹. Kraje zrzeszone w GUAM wraz z Kazachstanem stanowić miały realną alternatywę dla dotychczasowego monopolisty w dziedzinie dostaw gazu do Polski (Gazpromu). W dniach 22–23 maja 2006 r. L. Kaczyński gościł na szczycie tej organizacji, który to odbył się w Kijowie. Ranga GUAM została podniesiona wtedy ze „stowarzyszenia państw” do „organizacji międzynarodowej”¹². Na tymże szczycie przyjęto także *Deklarację o stabilności i rozwoju*. W opisywanym dokumencie państwa zrzeszone w tej organizacji zadeklarowały chęć demokratyzacji i pogłębienia współpracy z krajami Unii Europejskiej (UE) oraz współpracy euroatlantyckiej z USA¹³. Podkreślono także, że GUAM nie stanowi „konkurencji” dla Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) i nie jest skierowana przeciwko Rosji. W dokumencie wydanym po szczycie zachęcano także wszystkie kraje podzielające wartości i fundamenty, na których zbudowana jest GUAM, do współpracy¹⁴.

Realnym otwarciem multilateralnego konceptu energetycznego forsowanego przez L. Kaczyńskiego było jednak spotkanie, które odbyło się w Krakowie. Zostało ono nazwane „I Forum Energetycznym”, podczas którego z gospodarzem – prezydentem RP spotkali się prezydenci państw należących do GUAM oraz prezydenci Kazachstanu i Litwy.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ R. Król-Mazur, *GU(U)AM – od deklaracji po rzeczywistość*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”, 2013, nr 48, s. 296.

¹² S. Cenckiewicz, A. Chmielecki, *Prezydent Lech Kaczyński 2005–2010*, Warszawa 2013, s. 258.

¹³ R. Król-Mazur, *op. cit.*, s. 296.

¹⁴ Ł. Wróblewski, *GUAM – Organizacja na Rzecz Demokratyzacji i Rozwoju*, Portal Spraw Zagranicznych, <https://web.archive.org/web/20070928001618/http://www.psz.pl/content/view/2907/30/>, 28.05.2006 (20.09.2021).

L. Kaczyński zorganizował opisywany szczyt energetyczny 11 maja 2007 r., chcąc omówić kwestię budowy rurociągu Odessa – Brody – Płock – Gdańsk¹⁵. W czasie spotkania postanowiono utworzyć specjalną ministerialną grupę roboczą mającą za zadanie powołanie spółki odpowiedzialnej za budowę przedmiotowego rurociągu oraz za stworzenie umowy międzynarodowej wiążącej powyższe kraje w zakresie przesyłu i zakupu gazu. Zadeklarowano także chęć dłuższej i bardziej pogłębionej współpracy¹⁶. Wpisywało się to w *Strategię Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej*¹⁷. Dokument ten określał m.in. strategiczne cele dotyczące bezpieczeństwa energetycznego. Kontynuacją tej polityki było spotkanie prezydentów krajów należących do GUAM, na które L. Kaczyński i Waldas Adamkus (prezydent Litwy) zostali zaproszeni przez prezydenta Azerbejdżanu Hajdara Alijewa¹⁸. Spotkanie odbyło się w dniach 18–19 czerwca 2007 r. Należy zaznaczyć, że szczyt w Baku był najliczniejszym spotkaniem, w którym uczestniczyli przedstawiciele 30 krajów (m.in. USA, Japonii, Chin) i organizacji międzynarodowych (OBWE, UE, NATO). Poruszano tam kwestie energetyki oraz demokracji państw zrzeszonych w opisywanej organizacji. Na szczycie odbyło się także spotkanie robocze GUAM – Polska (chodzi o rozmowy dotyczące budowy rurociągu Odessa – Brody – Płock – Gdańsk oraz o umowę dotyczącą dostarczania gazu do Polski)¹⁹. Wtedy to zdecydowano się kontynuować dialog i zacieśniać w dalszym ciągu współpracę. Kolejne spotkanie prezydenta z przywódcami państw należących do GUAM odbyło się w Tbilisi 1 lipca 2008 r. Poza aspektem „gazowym” miało ono także kontekst polityczny związany z bezpieczeństwem terytorialnym Gruzji. Prezydent RP wyraził tam swe poparcie dla przyznania przez NATO zarówno Ukrainie, jak i Gruzji *Membership Action Plan* (MAP)²⁰. Należy zaznaczyć, że zarówno krakowskie spotkanie, jak i spotkania prezydenta L. Kaczyńskiego z udziałem państw GUAM oraz

¹⁵ L. Kaczyński, *Wspólna deklaracja Prezydentów po krakowskim szczycie energetycznym z dn. 11 maja 2007 r.* [w:] *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński. Wystąpienia, listy, wywiady*, red. A. Fijewski, K. Janaszek, Warszawa 2008, s. 51.

¹⁶ *Ibidem*, s. 52.

¹⁷ Jest to dokument przygotowywany cyklicznie przez Biuro Bezpieczeństwa Narodowego i zatwierdzany przez Prezydenta RP.

¹⁸ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej*, Warszawa 2007, s. 60.

¹⁹ R. Król-Mazur, *op. cit.*, s. 303.

²⁰ *Membership Action Plan* (MAP) to dokument przyjmowany przez NATO i państwo zgłaszające chęć akcesji do tego sojuszu obronnego. Na podstawie tego dokumentu badana jest zarówno militarna, jak i pozamilitarna możliwość przystąpienia konkretnego państwa do NATO. MAP służy do prowadzenia swego rodzaju „dialogu” w ramach konkretnych ram prawnych między krajami NATO a państwem, które ubiega się o akcesję.

Litwy 10 października 2007 r. (II szczyt energetyczny) zostały uwieńczone w Wilnie porozumieniem pomiędzy ministrem przemysłu i energetyki Republiki Azerbejdżanu, ministrem energetyki Gruzji, ministrem gospodarki Republiki Litewskiej, ministrem gospodarki Rzeczypospolitej Polskiej oraz ministrem paliw i energetyki Ukrainy w sprawie współpracy w sektorze energetycznym. W trakcie szczytu spółki: SOCAR, GOGC, AB „Klaipedos Nafta”, PERN „Przyjaźń” S.A. oraz O.S.A. „Ukrtransnafta” podpisały umowę o wejściu w skład udziałowców MPR „Sarmatia” sp. z o.o.²¹. Spółka ta miała za zadanie zbudowanie rurociągu oraz jego obsługę. Należy zaznaczyć, że „Sarmatia” była projektem międzynarodowym, który miał poparcie Komisji Europejskiej (KE) i był przez nią współfinansowany²². Elementem realizacji projektu za czasów prezydentury L. Kaczyńskiego było podpisanie umowy z wykonawcą Studium Wykonalności Euro-Azjatyckiego Korytarza Transportu Ropy Naftowej, tj. spółką „Granherne Limited”²³.

Kontakty bilateralne w energetycznej polityce Lecha Kaczyńskiego

Poza współpracą multilateralną w ramach organizacji międzynarodowych, jak GUAM, L. Kaczyński prowadził politykę nakierowaną na współpracę na poziomie bilateralnym. W ramach takich bilateralnych, także „energetycznych” relacji L. Kaczyński współpracował w pierwszym rządzie z prezydentami Ukrainy i Litwy.

W kontekście Ukrainy polityk podobnie jak jego poprzednik Aleksander Kwaśniewski²⁴ dążył do utrzymania przez Ukrainę kierunku zmierzającego do transformacji systemowej oznaczającej tworzenie nowych reguł w trzech sferach: polityce, gospodarce i społeczeństwie tego kraju, tak by potwierdziła ona w praktyce swój prozachodni wybór także w kontekście międzynarodowym. Nowy prezydent działał jednak już w odmiennym środowisku politycznym. W pierwszym rządzie trzeba zaznaczyć, że wiosną 2006 r., to jest w kilka miesięcy po zaprzysiężeniu na prezydenta RP, przeciwnych wejściu Ukrainy do NATO było ponad

²¹ *Historia projektu Sarmatia*, <https://sarmatia.com.pl> (22.05.2021).

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ A. Kwaśniewski był jednym z polityków, który najbardziej czynnie uczestniczył w procesie demokratyzacji Ukrainy, popierając protesty prodemokratyczne na Ukrainie oraz będąc mediatorem w czasie rozmów między protestującymi a ówczesną władzą.

64%²⁵ obywateli tego kraju, co stanowiło olbrzymi regres w stosunku do lat 2004 i 2005.

Wobec zmniejszenia intensywności spotkań i zaangażowania w sprawy wschodniego sąsiada koalicyjnego rządu PiS, Ligi Polskich Rodzin (LPR) oraz Samoobrony RP (Samoobrony), którego premier Kazimierz Marcinkiewicz w swoim exposé nie omówił w sposób wystarczający kontaktów polsko-ukraińskich²⁶, intensyfikacji i podtrzymywaniu tychże kontaktów podjąć się musiał L. Kaczyński. Pierwsza wizyta prezydenta RP na Ukrainie miała miejsce od 28 lutego do 1 marca 2006 r. Spotkał się on w tamtym okresie poza oficjalnymi władzami państwowymi także z Julią Tymoszenko²⁷. W czasie rozmów poruszano temat przyjęcia Ukrainy do UE i NATO oraz kwestie bezpieczeństwa gazowego. Problem ten był również omawiany 4 maja 2006 r. na spotkaniu w Kijowie z udziałem prezydenta Litwy Waldasa Adamkusa. Dialog w tej kwestii był kontynuowany w formule dwustronnych spotkań także w późniejszym okresie²⁸. Ważną inicjatywą dotyczącą Ukrainy, już na poziomie niedeklaratywnym, a oficjalnego, bilateralnego dokumentu, była podpisana między prezydentami Polski L. Kaczyńskim i Ukrainy Wiktorem Juszczenką²⁹ *Mapa Drogowa Współpracy Rzeczypospolitej Polskiej i Ukrainy w latach 2008–2009*³⁰. Była ona z punktu widzenia realnej, niedeklaratywnej polityki jednym z najważniejszych bilateralnych dokumentów, który obejmował kompleksowo różne aspekty polityki zagranicznej. Punkt 6 dotyczył szeroko pojętych kwestii gazowych, zwłaszcza Euro-Azjatyckiego Korytarza Transportu Ropy (EAKTR).

²⁵ K. Czornik, *Miejsce Ukrainy w polskiej polityce zagranicznej po „pomarańczowej rewolucji” próba bilansu* [w:] *Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI wieku*, red. M. Stolarczyk, Katowice 2011, s. 126.

²⁶ K. Marcinkiewicz, *Exposé premiera Kazimierza Marcinkiewicza z dnia 10 listopada 2005 r.*, Sejm, <https://www.sejm.gov.pl>, 10.11.2005 (22.05.2021).

²⁷ Julia Tymoszenko była wraz z Wiktorem Juszczenką przywódczynią protestów prodemokratycznych nazwanych w późniejszym okresie „pomarańczową rewolucją”.

²⁸ L. Kaczyński, *Toast Prezydenta RP wygłoszony podczas obiadu wydanego na cześć Prezydenta Ukrainy Pana Wiktora Juszczenki w dn. 12 maja 2006 r.* [w:] *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński...*, s. 53.

²⁹ Elekcja W. Janukowycza była wynikiem sfalszowanych wyborów prezydenckich z 2004 r. Wygrał je rzekomo L. Kuczma, zdobywając według oficjalnych wyników 49,46% oddanych głosów (jego kontrkandydat uzyskał 46,61% głosów). Wyборы nie zostały jednak uznane za ważne ani przez UE, ani przez niezależnych obserwatorów OBWE. Powtórzona II tura elekcji, która odbyła się 26 grudnia 2004 r., przyniosła zwycięstwo W. Juszczence. Takie rozstrzygnięcie uznał Parlament Europejski (zob. *European Parliament resolution on the results of the Ukraine elections*, P6_TA (2005)0009).

³⁰ L. Kaczyński, W. Juszczenko, *Mapa Drogowa Współpracy Rzeczypospolitej Polskiej i Ukrainy w latach 2008–2009*, Prezydent RP, <https://www.prezydent.pl>, 7.09.2009 (21.05.2021).

Chodzi tu o realizację deklaracji podjętych na krakowskim szczycie energetycznym, o którym mowa była wyżej. Strona polska miała także zaangażować się w modernizację ukraińskiej sieci przesyłu gazu³¹.

Współpracę L. Kaczyńskiego z Litwą w pewnym sensie można rozpatrywać w rozbiciu na dwa okresy w zależności od tego, kto był prezydentem Republiki Litewskiej. Podczas gdy był nim W. Adamkus, stosunki między oboma krajami układały się co najmniej dobrze. Wynikało to z polityki zagranicznej, którą podzielali zarówno prezydent Polski, jak i Litwy. Można tu powołać się na litewski dokument: *Agreement Between Political Parties of the Republic of Lithuania on the Main Goals and Objectives of the State Foreign Policy for 2004–2008*³². Zakładał on intensyfikację polityki zagranicznej prowadzonej przez Republikę Litewską na obszarze Europy Wschodniej, czym także zainteresowany był ówczesny prezydent RP. Dowodem na taką zbieżność w pierwszym rządzie był wzrost intensywności bilateralnych relacji między oboma prezydentami. Chodzi tu na przykład o spotkanie polsko-litewskie z 11 listopada 2007 r. z okazji odzyskania przez Polskę niepodległości, podczas którego poruszano zwłaszcza wątki bezpieczeństwa energetycznego i finalizacji wspólnych koncepcji energetycznych³³. Polityka zagraniczna, jaką chciał realizować prezydent RP we współpracy z Litwą, była doskonale przedstawiona w wystąpieniu na uroczystej sesji z okazji 15. rocznicy wznowienia stosunków między Polską a Litwą w Pałacu Prezydenta Republiki Litewskiej. W ramach podejmowanej problematyki prezydent RP poruszał sprawy elektrowni atomowej w Ignalinie, rafinerii w Możejkach oraz budowy gazoportu, jak również współpracy z państwami GUAM oraz Kazachstanem w ramach bezpieczeństwa energetycznego, które dla V. Adamkusa i L. Kaczyńskiego miało priorytetowe znaczenie³⁴.

Ważnym aspektem stosunków polsko-litewskich była wspomniana przez prezydenta L. Kaczyńskiego kwestia rafinerii w Możejkach. Należała ona do firmy Jukos³⁵ (jej właścicielem był krytyk W. Putina Michail

³¹ *Ibidem*, s. 4.

³² *Agreement Between Political Parties of the Republic of Lithuania on the Main Goals and Objectives of the State Foreign Policy for 2004–2008*, Lietuvos Respublikos Seimas, <https://www3.lrs.lt>, 5.10.2004 (22.05.2021).

³³ M. Frienkel, *Litwa w polskiej polityce zagranicznej w latach 2007–2014*, „Poliarchia” 2017, nr 1(8), s. 12.

³⁴ L. Kaczyński, *Przemówienie podczas uroczystej sesji wznowienia stosunków dyplomatycznych między Polską a Litwą* [w:] *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński...*, s. 94–96.

³⁵ P. Biedrzycki, *Historia zakupu Rafinerii Możejki przez PKN Orlen, czyli lepiej zaościć niż sprzedać*, Strefa Inwestorów, <https://strefainwestorow.pl>, 8.08.2017 (23.09.2021).

Chodorkowski). W związku ze złą sytuacją finansową spółki, jak również w związku z potencjałem i położeniem litewskiej rafinerii, która miała po części uniezależnić Polskę od rosyjskiej ropy, decyzji w Polsce uznali za celowe zakupienie powyższego przedsiębiorstwa. W związku z tym PKN Orlen 1 września 2006 r. sfinalizował transakcję zakupu³⁶. Był to dodatkowy element zbliżenia, tym razem na poziomie gospodarczo-biznesowym Polski i Litwy. Spółka, wbrew wcześniejszym założeniom biznesowym zarówno rządu, jak i popierającego zakup Możejek prezydenta okazała się inwestycją nieprzynoszącą dochodów. Przedsiębiorstwo przez cały czas prezydentury L. Kaczyńskiego generowało straty³⁷. Jednak w długookresowym rozrachunku zarówno z punktu widzenia politycznego, jak i finansowego inwestycja wydaje się trafiona³⁸.

Po wyborach prezydenckich na Litwie w lipcu 2009 r., kiedy to zwyciężyła Dalia Grybauskaitė, stosunki z Polską ulegały systematycznemu regresowi. Zmiana wektora litewskiej polityki zagranicznej w stronę Skandynawii i państw Europy Zachodniej miała dwojaką przyczynę. Z jednej strony chodziło o problemy wywołane gospodarczym kryzysem, a z drugiej, co równie ważne, związane było z polityką „resetu”, która była promowana przez Baracka Obamę³⁹, a za nim przez całą Europę Zachodnią.

Realność działań

Pytanie o możliwość realizacji polityki L. Kaczyńskiego, która była naświetlona wyżej, jest skomplikowane i wymagające bardzo głębokiej, krytycznej interpretacji. W pierwszym rządzie czynniki odpowiadające na to pytanie należy podzielić na wewnętrzne i zewnętrzne.

Wewnętrzne dotyczą sytuacji w Polsce i wiążą się z tak prozaiczną sprawą, jak kalendarz wyborczy. Druga wewnętrzna okoliczność dotyczy usytuowania prawnego prezydenta RP. W czasie, gdy L. Kaczyński oraz rząd sprawujący władzę w Polsce w latach 2005–2007 pochodził

³⁶ *Historia rafinerii w Możejkach*, Lietuva Orlenlietuva, <https://www.orlenlietuva.lt> (23.09.2021).

³⁷ *Raporty finansowe spółki Orlenlietuva*, Orlenlietuva, <https://www.orlenlietuva.lt>, 1.09.2006 (23.09.2021).

³⁸ Poczawszy od roku 2015 rafineria w Możejkach przynosi zyski wykazane w rocznych bilansach finansowych.

³⁹ B. Writhmore, *Obama and the Russians need each other to solve key Problems*, Radio Free Europe Radio Library, <https://www.rferl.org>, 15.01.2009 (27.09.2021).

z tego samego obozu politycznego, problem sporu kompetencyjnego nie występował. Prezydent RP z jednej strony negocjował traktat lizboński, a z drugiej aktywnie inicjował i prowadził znaczną część polityki zagranicznej RP. W tamtym okresie można mówić o spójnej prezydencko-rządowej polityce zagranicznej mającej stosunkowo dużą dynamikę. Wydaje się jednak, że prezydent najaktywniej działał w ramach polityki wschodniej. Po wyborach parlamentarnych w 2007 r., gdy władzę przejęły PO oraz PSL, sprawy uległy znacznemu skomplikowaniu. W sytuacji, gdy prezydent i rząd nie mieli wspólnych priorytetów, dochodziło do licznych sporów. Dotyczyły one zarówno kierunków polityki zagranicznej, jak i miały charakter czysto kompetencyjny i personalny. Symbolem tego konfliktu był np. „spór o krzesło” – chodziło o to, kto ma reprezentować Polskę na jednym ze szczytów UE⁴⁰. Polityka prezydenta skierowana w szczególności w stronę Litwy, Ukrainy czy też Gruzji oraz polityka nastawiona na pogłębienie współpracy z Niemcami i Francją wydawały się nie do pogodzenia w związku ze sprzecznymi interesami tychże państw.

Zewnętrzne przeciwskazania, czy raczej problemy w implementacji polityki gazowej, które napotykała ówczesna głowa państwa, były bardzo zróżnicowane i miały wiele aspektów. W pierwszym rządzie mowa tu o polityce Federacji Rosyjskiej zwłaszcza wobec państw GUAM, choć nie tylko. Prezydent Władimir Putin, by osiągnąć swe cele, nie wahał się używać zarówno „miękkiej”, jak i „twardej” polityki, aż do rozwiązań militarnych włącznie. Do tej pierwszej grupy działań należą chociażby rozmowy prezydenta W. Putina z prezydentem Mołdawii Władimirem Woroninem w celu odciążenia Mołdawii z GUAM⁴¹ (Mołdawia mogła obawiać się destabilizacji sytuacji w należącym do niej Naddniestrzu) oraz kwestia Azerbejdżanu. W drugim przypadku chodzi o swojego rodzaju obawę władz azerskich o integralność kraju w związku z wojną o Górski (Górny) Karabach.

O „twardej polityce” Federacji Rosyjskiej mowa w kontekście wywołanego przez nią konfliktu zbrojnego. Chodzi o pięciodniową sierpniową wojnę między tym krajem a Gruzją w 2008 r. Agresja militarna na ten kraj miała służyć utrzymaniu statusu Rosji jako mocarstwa nie regionalnego, a światowego. Takie działanie Rosji było kluczowe zwłaszcza w kontekście tego, że Gruzja należała do GUAM, którą to organizację

⁴⁰A. Zagner, *Spór prezydenta i premiera o szczyt UE*, Polityka, <https://www.polityka.pl>, 13.10.2008 (1.06.2021).

⁴¹M. Narbutt, *Moskwa nadkrusza GUAM*, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl>, 2.07.2008 (22.09.2021).

Federacja Rosyjska postrzegana jako konkurenta w rywalizacji energetycznej. Zarówno Gruzja, jak i kraje położone na wschód od Polski padły więc „ofiara” polityki forsowanej przez USA „Russia First”. Opisywane państwo, mimo poparcia prezydentów republik nadbałtyckich, Ukrainy, Polski i Azerbejdżanu, musiało zgodzić się na upokarzające warunki pokoju. Trzecim elementem działania Rosji było sprokurowanie konfliktów gazowych z Ukrainą w 2006 r. oraz w 2009 r. Zachwiały one pozycją Ukrainy jako wiarygodnego partnera wywiązującego się ze swych zobowiązań. W pierwszym przypadku Gazprom przez 2 tygodnie zaprzestał dostarczania gazu na Ukrainę, co spowodowało zmniejszenie dostaw tego surowca do krajów Europy Środka-Wschodniej i Wschodniej, zaś w drugim narzucił temu krajowi skrajnie niekorzystny kontrakt na dostawę surowca⁴². W związku z tym, że państwo to nie zgodziło się na nowe stawki opłat za przesył gazu i za sam surowiec, Gazprom zaprzestał jego dostarczania. Skutkowało to zmniejszonymi dostawami tego surowca do Europy Zachodniej i Polski. Spór ten uwidoczniał raz jeszcze siłę Rosji jako potentata gazowego na europejskim rynku i pokazał wpływ, jaki ten kraj może wywierać na kraje Europy Wschodniej i Środkowo-Wschodniej⁴³.

Kolejną zewnętrzną przesłanką świadczącą o tym, że koncepcje L. Kaczyńskiego były ówczasie niezbyt realne, jest polityka gazowa samej UE jako organizacji międzynarodowej. Zauważalna była jej niespójność. Objawiało się to powstaniem 3 konkurencyjnych koncepcji dotyczących dywersyfikacji dostaw gazu do członków UE. Chodzi o budowę gazociągów: Nabucco, ITGI oraz White Stream⁴⁴. Najbardziej realny był projekt Nabucco, który doczekał się formalizacji na konferencji „Południowy Korytarz – nowy Jedwabny Szlak”. Konferencja odbyła się 8 maja 2009 r., a „Południowy Korytarz” to właśnie gazociąg Nabucco⁴⁵. Uczestniczyli w niej przedstawiciele UE, Turcji, Azerbejdżanu, Gruzji i Egiptu. W jego trakcie podpisano deklarację poparcia dla idei południowego korytarza eksportu gazu i ropy z regionu kaspijskiego, Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej do Europy⁴⁶. Na-

⁴² S. Kardaś, T. Iwański, *Od wasalizacji do emancypacji. Rewizja modelu ukraińsko-rosyjskiej współpracy gazowej*, Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl>, 7.03.2018 (23.09.2021).

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ T. Młynarski, *Strategiczne implikacje energetycznej rywalizacji w basenie Morza Kaspijskiego w XXI wieku, Unia Europejska – Rosja – Chiny*, „Politeja”, 2010, nr 2, s. 225.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 223.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 227.

leży zaznaczyć, co wydaje się symptomatyczne, że w spotkaniu nie brał udziału przedstawiciel Turkmenistanu, który w założeniu miał być jednym z dostarczycieli gazu przez przedmiotowy gazociąg. Niemniej kontynuacją projektu Nabucco była umowa między Rumunią, Austrią, Bułgarią, Węgrami oraz Turcją. W ramach umowy podpisanej 13 lipca 2009 r. od 2014 r. gazociągiem Nabucco miał popłynąć gaz z Azerbejdżanu i Turkmenistanu. Kwestią otwartą pozostawała dostawa gazu z Iranu (USA lobbowały za pominięciem tego kraju jako potencjalnego dostawcy⁴⁷).

Gazociąg ITGI był drugą koncepcją zaproponowaną przez UE. Miał on przebiegać między Turcją, Grecją i Włochami. Za prezydentury L. Kaczyńskiego nie został ukończony. Po zbliżeniu Turcji z Rosją istniała możliwość finansowania projektu przez rosyjski Gazprom, co stałoby całkowicie w sprzeczności z ideą uniezależnienia od Rosji, jednakże w 2019 r. możliwość współpracy z Rosją w tym obszarze jednoznacznie wykluczył ówczesny premier Włoch Giuseppe Conte⁴⁸. Gazociąg White Stream jako jedyny z wymienionych projektów miał przebiegać przez terytorium Polski. Inne kraje, które miały partycypować w powyższym projekcie, to Azerbejdżan, Gruzja oraz Ukraina⁴⁹. Niemniej w związku z tym, że prezydentem Ukrainy został prorosyjski polityk Wiktor Janukowycz, projekt za czasów prezydentury L. Kaczyńskiego nie został zrealizowany.

W tym kontekście należy zaznaczyć, że żaden z wymienionych wyżej gazociągów nie był tożsamy ani zbliżony w znacznym stopniu z koncepcjami energetycznymi i projektami politycznymi byłego prezydenta RP. Koncepcja L. Kaczyńskiego po sporządzeniu studium wykonalności straciła swą dynamikę w implementacji do tego stopnia, że w 2018 r. konieczne było stworzenie nowego dokumentu, a utrata środków z UE okazała się kolejną przesłanką niweczącą projekt⁵⁰.

Następną kwestią w kontekście polityki zagranicznej, która miała wpływ na niemożność realizacji polityki L. Kaczyńskiego, była zmiana na stanowisku prezydenta w USA. Barack Obama wprowadził politykę „resetu” w stosunkach z Rosją, a w ślad za nim zrobiły to, o czym była mowa wyżej, w przeważającej większości kraje UE. Stanowiło to dodatkowy asumpt do prowadzenia przez rząd PO-PSL polityki zbieżnej ze

⁴⁷ *Gazociąg Nabucco – start strategicznego projektu*, DW. Made for Minds, <https://www.dw.com/pl>, 13. 09.2009 (23.09.2021).

⁴⁸ W. Jakubik, *Włochy nie chcą póki co budować Posejdona z Gazpromem*, Biznesalert, <https://biznesalert.pl>, 8.05.2019 (23.09.2021).

⁴⁹ T. Młynarski, *op. cit.*, s. 259.

⁵⁰ *Historia projektu Sarmatia...*

stanowiskiem UE jako organizacji. Problemem dla L. Kaczyńskiego była także zmiana prezydenta na Litwie, która wraz z Polską miała pełnić rolę adwokata takich państw, jak Gruzja czy Ukraina w kontaktach z UE i NATO, do których to organizacji oba kraje aplikowały. Polska, jak się wydaje, została jedynym krajem, który lobbował w UE za wspieraniem Gruzji i Ukrainy w kontekście ich prozachodnich aspiracji.

Zakończenie

L. Kaczyński, biorąc pod uwagę Litwę, Ukrainę oraz resztę krajów GUAM i Kazachstan, zmierzał do stworzenia swojego rodzaju „niepodległości energetycznej”. Chodzi tu o dążenie do dywersyfikacji dostaw do Polski ropy i gazu, co stawiałoby ją w bardziej korzystnej niż ówczesnie sytuacji. Z dzisiejszej perspektywy miało to charakter wizjonerski. Prezydent stał się prekursorem koncepcji bezpieczeństwa energetycznego Polski, które obecnie ma charakter strategiczny i należy do podstawowych zadań państwa. Realizowanie tej polityki w okresie prezydentury L. Kaczyńskiego było co najmniej bardzo skomplikowane, wręcz momentami niemożliwe. Żaden z adresatów polityki wschodniej, do których była ona kierowana, nie chciał lub nie mógł realizować jej na tyle, by kraje Europy Wschodniej stały się znaczącymi podmiotami na arenie międzynarodowej. Jest to niezależne od tego, czy chodziło o kraje z UE, jak Polska czy Litwa, czy kraje do niej aspirujące – Ukrainę i Gruzję.

Poza sukcesami w polskiej polityce zagranicznej, do których L. Kaczyński się przyczynił lub których był twórcą, poniósł wiele porażek dyplomatycznych. Do tych pierwszych należy nawiązanie i moderowanie dialogu w kontekście gazociągu Odessa – Brody – Płock – Gdańsk i jednocześnie wokół tego projektu krajów GUAM, choć nie tylko. Na tej bazie możliwe było także budowanie sojuszu politycznego. Wyrazistym przejawem tego było zorganizowanie wyjazdu w akcie poparcia dla Gruzji w czasie wojny z Rosją wraz z przywódcami państw bałtyckich, Ukrainy przy wydatnej pomocy prezydenta Azerbejdżanu⁵¹. Zasłynął on tam z bardzo dobitnego przemówienia, w którym powiedział m.in.: „Po raz pierwszy od dłuższego czasu nasi sąsiedzi, dla nas także od wschodu pokazali twarz, którą znamy od setek lat [...] i my też wiemy świetnie, że dziś Gruzja, jutro Ukraina, pojutrze państwa bałtyckie, a potem może

⁵¹ D. Litwin-Lewandowska, *Gruziński epizod w polskiej polityce zagranicznej w okresie prezydentury Lecha Kaczyńskiego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia”, 2017, vol. 2, s. 197.

przyjdzie czas na mój kraj, na Polskę”⁵². Stało się ono swojego rodzaju mitem założycielskim L. Kaczyńskiego jako męża stanu, choć, o czym wspomniano wyżej, budził on kontrowersje, a budowane przez byłego prezydenta RP sojusze wobec podziałów w samej UE i działań Rosji nie przetrwały się w długotrwały związek polityczny.

Bibliografia

- Agreement Between Political Parties of the Republic of Lithuania on the Main Goals and Objectives of the State Foreign Policy for 2004–2008*, Lietuvos Respublikos Seimas, <https://www3.lrs.lt>, 5.10.2004, (22.05.2021).
- Biedrzycki P., *Historia zakupu Rafinerii Możejki przez PKN Orlen, czyli lepiej zaoferować niż sprzedać*, Strefa Inwestorów, <https://strefainwestorow.pl>, 8.08.2017 (23.09.2021).
- Casey Z., *Lisbon treaty faces new challenges, German and Polish presidents delay signing of the EU reform treaty, while the Czech government is awaiting a ruling by the constitutional court*, Politico, <https://www.politico.eu>, 1.07.2008 (3.06.2021).
- Cenckiewicz S., Chmielecki A., *Prezydent Lech Kaczyński 2005–2010*, Warszawa 2016. *Charter of Organization for democracy and economic development*, GUAM-organization.org, <https://guam-organization.org>, 10.10.1997 (22.04.2021).
- Czornik K., *Miejsce Ukrainy w polskiej polityce zagranicznej po „pomarańczowej rewolucji” próba bilansu* [w:] *Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI wieku*, red. M. Stolarczyk, Katowice 2011, s. 113–159.
- Gazociąg Nabucco – start strategicznego projektu*, DW. Made for Minds, <https://www.dw.com.pl>, 13.09.2009 (23.09.2021).
- Frenkel M., *Litwa w Polskiej polityce zagranicznej w latach 2007–2014*, „Poliarchia”, 2017, nr 1, s. 7–39.
- Historia projektu Sarmatia*, Sarmatia, <https://sarmatia.com.pl>, 2018 (23.04.2021).
- Historia rafinerii w Możejkach*, Orlenlietuva, <https://www.orlenlietuva.lt>, 1.09.2006 (23.09.2021).
- Informacja o wynikach kontroli zawierania umów gazowych oraz realizacji inwestycji terminal LNG w Świnoujściu z marca 2013* (KGP-BOE-Z-29.2013, nr ewid. 19/2013/P/11/184), Warszawa 2018.
- Jakubiak J., *Sarkozy bezsta Kaczyńskiego*, Polityka, <https://www.polityka.pl>, 11.07.2008 (5.05.2021).
- Jakubik W., *Włochy nie chcą póki co budować Posejdona z Gazpromem*, BiznesAlert, <https://biznesalert.pl>, 8.05.2019, (23.09.2021).
- Kaczyński L., *Przemówienie na wiecu protestacyjnym przeciwko interwencji Rosji w Abchazji, Tbilisi 12 sierpnia 2008 r.* [w:] *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński. Wystąpienia, listy, wywiady*, red. A. Fijewski, K. Janaszek, Warszawa 2009, s. 82–83.

⁵² L. Kaczyński, *Przemówienie na wiecu protestacyjnym przeciwko interwencji Rosji w Abchazji, Tbilisi 12 sierpnia 2008 r.* [w:] *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński...*, s. 82.

- Kaczyński L., *Przemówienie podczas uroczystej sesji z okazji 15 rocznicy wznowienia stosunków dyplomatycznych między Litwą a Polską, Wilno, Pałac Prezydenta Republiki Litewskiej 5 września 2006 r.* [w:] *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński. Wystąpienia, listy, wywiady*, red. A. Fijewski, K. Janaszek, Warszawa 2007, s. 94–96.
- Kaczyński L., *Toast Prezydenta RP wygłoszony podczas obiadu wydanego na cześć Prezydenta Ukrainy Pana Wiktora Juszczenki w dn. 12 maja 2006 r.* [w:] *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński. Wystąpienia, listy, wywiady*, red. A. Fijewski, K. Janaszek, Warszawa 2007, s. 53–54.
- Kaczyński L., *Wspólna deklaracja Prezydentów po krakowskim szczycie energetycznym z dn. 11 maja 2007 r.* [w:] *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński. Wystąpienia, listy, wywiady*, red. A. Fijewski, K. Janaszek, Warszawa 2008, s. 51–53.
- Kaczyński L., Juszczenko W., *Mapa drogowa współpracy Rzeczypospolitej Polskiej i Ukrainy w latach 2008–2009*, Prezydent RP, <https://www.prezydent.pl>, 7.09.2009 (10.05.2021).
- Kardaś S., Iwański T., *Od wasalizacji do emancypacji. Rewizja modelu ukraińsko-rosyjskiej współpracy gazowej*, Ośrodek Studiów Wschodnich, <https://www.osw.waw.pl>, 7.03.2018, (23.09.2021).
- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483).
- Król-Mazur R., *GU(U)AM – od deklaracji po rzeczywistość*, „*Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*”, 2013, nr 48, s. 293–325.
- Litwin-Lewandowska D., *Gruziński epizod w polskiej polityce zagranicznej w okresie prezydentury Lecha Kaczyńskiego*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia*”, 2017, nr II, s. 185–205, DOI: 10.17951/m.2017.2.185.
- Marcinkiewicz K., *Exposé premiera Kazimierza Marcinkiewicza z dnia 10 listopada 2005 r.*, Sejm RP, <https://www.sejm.gov.pl>, 10.11.2005 (25.05.2021).
- Młynarski T., *Strategiczne implikacje energetycznej rywalizacji w basenie Morza Kaspijskiego w XXI wieku. Unia Europejska – Rosja – Chiny*, „*Politeja*”, 2010, nr 2, s. 213–236.
- Narbutt M., *Moskwa nadkrusza GUAM*, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl>, 2.07.2008 (22.09.2021).
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego – Spór kompetencyjny dotyczący określenia centralnego konstytucyjnego organu państwa, który uprawniony jest do reprezentowania Rzeczypospolitej Polskiej w posiedzeniach Rady Europejskiej z dn. 20 maja 2009 r. – Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego (nr Kpt. 2/08).
- Raporty finansowe spółki Orlenlietuva, Orlenlietuva*, <https://www.ornenlietuva.lt>, 1.09.2006 (23.09.2021).
- Raport pokontrolny NIK z marca 2013 r.* – Departament gospodarki, skarbu państwa i prywatyzacji, Informacja o wynikach kontroli zawierania umów gazowych oraz realizacji inwestycji gazowych – terminal LNG w Świnoujściu, KGP-4101-05-00/2011, nr ewid. 19/2013/P/11/184, Warszawa 2013.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 13 września 2007 r. uchwalona przez Biuro Bezpieczeństwa Narodowego i zatwierdzona przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Kaczyńskiego.
- Whitmore B., *Obama and the Russians need each other to solve key Problems*, Radio Free Europe Radio Library, <https://www.rferl.org>, 15.01.2009 (27.09.2021).
- Wróblewski L., *GUAM – Organizacja na Rzecz Demokracji i Rozwoju*, Portal Spraw Zagranicznych, <https://www.psz.pl>, 28.05.2006 (22.09.2021).
- Zagner A., *Spór prezydenta i premiera o szczyt UE*, *Polityka*, <https://www.polityka.pl>, 13.10.2008 (1.06.2021).

**Concept and implementation of the eastern energy security policy
of President Lech Kaczyński in 2005–2010**

Abstract

The aim of the article is to present the political concept of Lech Kaczyński in terms of ensuring gas security and, more broadly, energy policy during his 2005–2010 presidency. The issues of political cooperation of this statesman will be discussed here, both within international organizations, such as GUAM, and within the framework of international bilateral relations. The work also answers the question about the possibility of implementing this policy in the context of Poland's geopolitical position (proximity to Russia) and its impact on the GUAM countries or Kazakhstan.

Keywords: energy policy, safety, concept, Lech Kaczyński